

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри
журналістики
Національного університету
«Острозька академія»

СТВОРЕННЯ НОВОЇ ЦІННІСНОЇ ПАРАДИГМИ В «СУТІНКОВІЙ САЗІ» С. МАЙЄР

Постановка проблеми. Проблема герменевтики індивіда, зокрема тлумачення й розуміння індивіда, є однією з основних у «Сутінковій сазі» С. Майєр. Це пов'язано, перш за все, із центральним аспектом схожих текстів – серійних фентезійних романів, як-от «поттеріана» Дж.К. Ролінг, «Пісня льоду й полум'я» Дж. Мартіна, «Вовкодав» М. Семенової тощо – проблемою самоідентифікації.

Аналіз публікацій за темою. Художніх текстів, які розробляють вампірську тематику, насправді багато: від класичного Брема Стокера з його романом «Дракула» до сучасних молодіжних любовних і/чи пригодницьких текстів («Щоденники вампіра» Л.Дж. Сміт, за якими знятий популярний однойменний молодіжний серіал, «Спадкоємці ночі» У. Швайкерта, гумористично-фентезійна тетралогія про відьму Вольху Редну О. Громико тощо), до яких, зокрема, належить і «Сутінкова сага». Однак наукових досліджень, які стосуються роману С. Майєр, в українському літературознавчому дискурсі небагато. Йдеться, насамперед, про курсові, бакалаврські чи магістерські роботи. Окремі статті, які спорадично публікуються, стосуються здебільшого проблем перекладознавства чи мовознавства (наприклад, «Проблеми художнього перекладу (на матеріалі роману С. Маєр «Сутінки»)» М. Бережної чи «Семантичний та синтаксичний статус апрозиції (на матеріалі роману Стефані Майєр «Сутінки»)» О. Гнатковської, І Сапожник та Т. Сурадейкіної). Трапляються, однак, роботи, які працюють із тематико-проблемним полем «Сутінкової саги», наприклад, «Репрезентація кохання у тетралогії «Сутінкова сага» Стефані Маєр» Г. Випасняк, у якій авторка окреслює принциповий зв'язок між концептами кохання та смерті в тексті С. Майєр.

Значимо, що у зарубіжному науковому дискурсі сфера досліджень значно ширша. Так, С. Джурік пише про жанрову синтетичність «Сутінків» С. Майєр, акцентуючи увагу на синтезі жанрів любовного, вампірського та готичного романів і казки, опускаючи належність тексту до фентезійного роману (“The Use of Different Genres in Stephenie Meyer’s “Twilight” [3]). А. Мондал у статті “Representation of Posthuman Desire in Stephenie Meyer’s “The Twilight Saga” [6] аналізує постлюдський проект любові, актуалізуючи для цього еротичний дискурс саги. Соціологічне дослідження “Deadly love: Images of dating violence in the “Twilight Saga”, ґрунтоване на гендерному аналізі тексту «Сутінкової саги», здійснили В. Коллінс та Д.С. Кармоді [2]. Гендерні студії С. Рідшtedта (“Femininity in “Twilight”: A literary analysis of Stephenie Meyer’s “Twilight” from a gender Perspective”) транлюють систему жіночих образів роману «Сутінки» тощо.

Метою нашої статті є, по-перше, визначити художню авторську концепцію «Сутінкової саги» С. Майєр, по-друге, дати інтерпретацію проблеми герменевтики індивіда, зокрема центрального персонажа тетралогії Белли Свон, оскільки саме герменевтика індивіда є центральною жанроутворювальною категорією для серійного фентезійного роману.

Виклад основного матеріалу. Белла Свон цілком може запропонувати новий порядок у світі. Вампіри-перволітки є настільки агресивними, неконтрольованими, абсолютно підвладними своїм інстинктам, засліпленими жагою крові не тому, що вони є вампірами, отже, в їхній природі пити людську кров та убивати, а через нездатність прийняти свою природу з усією відповідальністю за неї, прийняти себе не як хижака, а як нової якості людину. Осць як реагує на нетиповість Белли-перволітка Джаспер: “*He’s wondering if the newborn madness is really as difficult as we’ve always thought, or if, with the right focus and attitude, anyone could do as well as Bella. Even now – / perhaps he only has such difficulty because he believes it’s natural and unavoidable. Maybe if he expected more of himself, he would rise to those expectations*” [4, с. 519]. Звернімо увагу й на те, що Белла хоче бути вампіром із любові до Едварда Каллена і бажання бути з ним вічно; усі інші персонажі були позбавлені вибору – ставати чи не ставати вампіром (так, Едвард помирав, коли його врятував і перетворив на вампіра Карлайл; Розалі врятувала від смерті Еммета; Аліса мала певні психічні проблеми, тож говорити про свідомий вибір теж не можемо тощо). Стати вампіром у такому разі фактично рівнозначно втечі від смерті, навіть якщо ця втеча здійснюється поза власною волею або й саме через це.

Втеча також накладає відбиток на сприйняття такого життя, оскільки вона передбачає пошук усіх засобів і способів, щоб вижити. Убивство фізично слабших – людей – стає одним із таких способів. Відповідальність за таке життя немовби не передбачається, адже вампіри ж не винні, що стали такими. Белла ж зробила свідомий вибір (прикметним у цьому аспекті видається розділ 21 четвертої частини «Сутінкової саги»: “*You should not have been able to break off mid-hunt with the scent of human blood in the air. Even mature vampires have difficulty with that <...>. Bella you’re behaving like you’re decades rather than days old. <...> But I’d known it was going to be hard*” (виділення наше – З. Г.) [4, с. 467]), проте він зумовлений не бажанням утекти від смерті, а бажанням *жити* з Іншим, для Іншого. Водночас можемо говорити і про її бажання стати безсмертною, дужою, такою ж могутньою, як Каллені: “*Virtual indestructibility was just one of the many perks I was looking forward to*” [4, с. 9]. Тому її бажання цілком може тлумачитися як еґоїстичне, що немовби суперечить жертвовному образу Белли Свон [6].

Белла насправді робить те, що хоче робити: вона хоче Едварда – вона отримує його, жертвуючи своїм людським життям, спілкуванням із батьками, навіть душею, готуючись до того, що перволітком вона вбиватиме: “*You only have to risk your life every second you spend with me <...>. You only have to turn your back on nature, on humanity<...> what's that worth?<...> Very little – I don't feel deprived of anything*” [5, с. 157]. Звернімо увагу, що вона не готова пожертвувати лише одним із людського життя: вона бажає провести першу шлюбну ніч як людина, щоб відчувати *все*, а не лише жагу крові, як відчуває перволіток: “*I wanted the complete experience before I traded my <...> pheromoneriddled body for something <...> unknown*” [4, с. 24]. Також Белла хоче дитину, і вона витримує все, щоб мати її. Звернімо увагу, як вона означає Ренесме: “*I've held her all of one time <...> She's mine*” (виділення наше – З. Г.) [4, с. 500], – наче йдеться про бажаний *об'єкт*. Таке ж ставлення (наче до об'єкта) ми спостерігаємо і щодо Едварда: “*Like I was the prize rather than outrageously lucky winner*” [4, с. 26].

З іншого боку, необхідно сказати про жертви, спричинені любов'ю Белли до Едварда, яка триватиме все життя. Незважаючи на неприйняття Едвардом своєї природи як вампіра й застереження Беллі, вона все ж готова стати вампіром, аби тільки бути з коханим. Це зумовлено і жанровою природою цього роману [3], і вимогою любовного романтичного дискурсу, в межах якого цей роман функціонує.

Така поліваріантність тлумачення персонажа важлива і з позиції естетичного сприйняття твору мистецтва, і з позиції розгортання етичної його проблематики.

Якщо говорити про жертовність Белли, то вона притаманна їй і як людині, і як вампіру. З одного боку, людські якості, таланти посилюються з перетворенням на вампіра. З іншого боку, це вказівка на те, що вампір – це не окремий вид істот, відмінний від людини, хижак, який на людину полює. Це просто сильніша, ідеальніша (принаймні фізично) версія людини. Отже, свідомий, відповідальний вибір людини стати вампіром, на думку Белли, – це вибір стати кращим. Саме це має показати своїм прикладом персонаж на ім'я Белла Свон.

Маємо відзначити, що дар/талант, яким володіє Белла, – щит – цілком ординарний для вампірів: “*<...> you, Bella, are fairly easy to classify*” [4, с. 669], – це вказує на те, що Белла Свон є чи принаймні може стати цілком звичайною серед них. Однак ми постійно читаємо про її неординарність, наприклад: “*I've never seen a newborn do that <...>*” [4, с. 449]. Саме у зв'язку з цим можемо зробити висновок, що цей персонаж є носієм нової ціннісної парадигми. Звичайність Белли в надприродному світі вампірів цілком реалізується і в її ідентифікації: “*It was like I had been born to be a vampire*” [4, с. 588]. Тоді той факт, що вона почувалася чужою в людському світі (“*It wasn't just physically that I'd never fit in*” [5, с. 7]) можна витлумачити через мотив пошуку власної ідентичності, який є організує сюжет для такого типу романів.

Родина Калленів показала, що вампіри не монстри, які вбивають людей і п'ють їхню кров, що можна бути *людським, цивілізованим* вампіром (так означає Карлайла Каллена Джейкоб; так означає Беллу Каллен Еммет). Белла ж показала, що в цьому сила, що вампірам, навіть перволіткам, притаманні почуття, які традиційно вважаються суто *людськими* – любов, взаємопожертва тощо.

Джейкоб, коментуючи появу Белли-вампірки, вказує, що вона така сама, як була, тобто різниця між Беллою-людиною і Беллою-вампіром виключно фізична: “*I gotta say it, Bells. You're a freak show <...> The eyes are really something, aren't they?*” [4, с. 482]. Душевно, ментально Белла лишається практично незмінною: “*He (Jacob) still looked like my best friend. What did I look like to him? <...>. He was just my friend, the way it was supposed to be. / You still look like you – sort of. Maybe it's not the look so much as <...> you are Bella*” [4, с. 482]; “*<...> I feel like me. Sort of*” [4, с. 439]. Це прикметно, оскільки саме фізичний/фізіологічний дискурс найсильніше проявляється для трансляції образу Белли Свон як вампіра: “*The alien creature in the glass was <...> beautiful <...> her flawless face was pale <...>. Her limbs were smooth and strong, skin glistening subtly<...>*” [4, с. 447]; “*I kept waiting to feel winded, but my breath came effortlessly. I waited for the burn to begin in my muscles, but my strength only seemed to increase <...>*” [4, с. 459]; “*What do you hear? / Everything, I could have said; his perfect voice, his breath, his lips brushing together as he spoke<...>*” [4, с. 461]. А перед тим цей дискурс проявляється для показу її сприйняття вампірів: “*Every one of them was chalky pale, the palest of all the students living in this sunless town <...>. Though <...> all their features were straight, perfect, angular*” [5, с. 11]; для витлумачення сили любові до Едварда: “*I was stunned by the unexpected electricity that flowed through me, amazed that it was possible to be more aware of him than I already was. A crazy impulse to reach over and touch him, to stroke his perfect face <...> nearly overwhelmed me. I crossed my arms tightly across my chest, my hands balling into fists*” [5, с. 112]; “*If it weren't Edward out there, if I didn't know in every cell of my body that he loved me as much as I loved him <...>*” [4, с. 94]. Прояв фізичного/фізіологічного дискурсу – це один із чинників, завдяки яким «Сутінкову сагу» відносять до масового літературного дискурсу.

Белла здатна боротися зі своїми інстинктами, чого не робив до неї жоден вампір-перволіток. Крім того, вона здатна повсякчас бути поруч із дитиною, проводити час із батьком, ніяк їм не нашкодивши. Вона може вчитися, розставляти пріоритети, розвивати таланти, а її талант – щит – дар захисту – це те, що суперечить природі перволітка, який уміє тільки нападати. Крім того, Белла кохає, чого так само від перволітка не очікували.

У битві, яка не відбулася між прихильниками Калленів і Волтурі, Белла перемагає не так, як мала б як перволіток, тобто величезною бездумною фізичною силою, натомість вона користується щитом, перемагаючи противників, які не мають великих фізичних сил і не володіють бойовими навичками, проте мають таланти нападу.

Численими жертвами, імовірно, Каллени б перемогли. Волтурі б загинули від їхніх рук. Річ у тім, що в такому разі – у разі фізичної перемоги – усі б говорили про нову правлячу верхівку, фізично сильну потугу серед вампірів. Очевидно, для «Сутінкової саги» не це є ключовим. Влада повинна бути диктована не фізичною силою, страхом перед нею, підпорядкуванням слабшого сильнішому: “*There is no thought for domination*” [4, с. 808].

Ідеться про зародження нового порядку, в основі якого свобода вибору й відповідальність, любов і жертвність. Ідеться про те, щоб показати: вампір – людина: “<...> the ancient ones look and see something besides their strange choice. They see power: / I have witnessed the bonds within this family – I say family and not coven. These strange golden-eyed ones deny their very natures <...> the peaceful character of this life of sacrifice» [4, с. 807–808].

Белла народила дитину від Едварда, а це, зрештою, не перший випадок щодо фізичної й фізіологічної сумісності людини й вампіра, однак це перше свідчення успішного материнства, а матір – це берегиня, захист, любов, жертвність; матір не вбиває, вона творить нове життя.

Схожий мотив не-вбивства знаходимо і в «поттеріані» Дж.К. Ролінг: Гаррі Поттер є володарем смерті, він цілком може вбити Волдеморта, але свідомо не робить цього, перемагаючи його, обеззброївши. І в цьому полягає цінність його перемоги, адже він не вбивця [1]. У «Сутінковій сазі» Волтурі відмовляються від бою, бо бачать, що програють (страх смерті – втеча), проте логіка тексту, що пропонує новий порядок, нове осмислення природи вампіра, його взаєностосунків із людьми, не може розгорнути власне битву. Попри те, що потенційно Каллени і Белла перемогли б, як це показано, наприклад, у фільмі, знятому за романом С. Майер, це означало б поразку авторської концепції.

Отже, війна між Калленами й Волтурі – це ще й війна ціннісних парадигм роману, війна двох різних ідентичностей вампіра – людини та хижака. І те, що Волтурі відступили, є свідченням 1) потуги нової ідентичності цивілізованих вампірів; 2) непоширеності цієї ціннісної парадигми серед традиційних вампірів, адже вона щойно актуалізувалася Калленами. Засобом такої актуалізації є Белла, яка виносила й народила дитину вампіра, а також її дитина Ренесме, яка є живим втіленням цієї парадигми цінностей. У такому разі акцентування на фізичних властивостях Белли та її дитини є симптоматичним, тобто ідеться про створення ментально й морально нового вампіра, цивілізованого вампіра.

Така опозиційна структурно-семантична організація тексту «Сутінкової саги», реалізована через дві ціннісні парадигми, представлені Калленами й Волтурі, з одного боку, сприяє розвитку персонажів, зокрема й Белли Свон. Саме висхідний рух персонажа в межах цієї парадигми забезпечує перетворення Белли на вампіра, утвердження її місця у світі і її ідентичності як вампірки, дружини, матері. З іншого боку, така структура характерна і для інших текстів жанру фентезійного роману, наприклад, для «поттеріані» Дж.К. Ролінг [1], а прийом протиставлення (образів, мотивів, ідей тощо) виявляється продуктивним загалом для масового літературного дискурсу.

Варто зазначити, що Ренесме не лише біологічно єднає людину й вампіра, але й перевертнів (однакова кількість хромосом), один із яких – Джейкоб – любить її. Однак її винятковість, як і винятковість Белли, – це вказівка, що нові вампіри – цивілізовані, *людяні* – це не виняток із правил, але ще й не норма, це зразок, на який можна рівнятися, власне нова ціннісна парадигма, яку можна розділити. Це парадигма любові й єднання (не даремно ж у гвардії Волтурі є вампірка Челсі, чий талант – послаблювати емоційні зв'язки, зокрема й родинні): “<...> *vampires and werewolves could get along just fine <...>*” [4, с. 13].

Висновки. Роман Стефені Майер «Світанок», а заодно й ціла «Сутінкова сага» розгортається на основі боротьби двох протилежних ціннісних парадигм, одну з яких презентують Каллени і Белла. За цією парадигмою, вампір тлумачиться не як хижак, безжалісний убивця, а як краща, фізично досконаліша версія людини. Очевидно, що акцентування виключно на фізичних чи фізіологічних аспектах буття вампіром у такому разі підкреслює, як це не парадоксально, саме те, що вампір – це удосконалена версія людини, а не хижака.

Подання образу Белли як ординарного / неординарного вампіра теж є одним із засобів представлення саме такої ціннісної парадигми, яка актуалізується родинно Калленів.

Подальші наукові студії тетралогії «Сутінки» С. Майер, на нашу думку, доцільно розгорнути у жанрологічній площині (природа роману як фентезійного, серійного), компаративній (компаративний аналіз роману / фільму; інших романів вампірської тематики), герменевтичній (тлумачення природи індивіда) тощо.

Література:

1. Годунок З.В. Парадигма життя / смерті в серійному фентезійному романі Дж.К. Ролінг про Гаррі Поттера: збірник статей. Луганськ, 2016. С. 46–51.
2. Collins V., Carmody D.C. Deadly love: Images of dating violence in the “Twilight Saga”. URL: file:///C:/Users/Nout/Downloads/Affilia-2011-CollinsandCarmody.pdf.
3. Juric S. The Use of Different Genres in Stephenie Meyer’s “Twilight”. URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/ad03/b59847024744983ff4af7566f032368f1499.pdf>.
4. Meyer S. Breaking dawn. URL: http://www.kkoworld.com/kitablar/Stefani_Mayer_Subh-eng.pdf.
5. Meyer S. Twilight. URL: <https://yippee.files.wordpress.com/2011/06/1-stephenie-meyer-twilight.pdf>.
6. Mondal A. Representation of Posthuman Desire in Stephenie Meyer’s “The Twilight Saga”. URL: <http://ashvamegh.net/representation-of-posthuman-desires-twilight-saga-stephenie-meyer/>.

Анотація

ГОДУНОК З. СТВОРЕННЯ НОВОЇ ЦІННІСНОЇ ПАРАДИГМИ В «СУТІНКОВІЙ САЗІ» С. МАЙЕР

У статті здійснено аналіз двох ціннісних парадигм, реалізованих у «Сутінковій сазі» С. Майер. У аспекті концепції герменевтики індивіда авторка тлумачить образ Белли Свон (Каллен) як основного носія життєствердної парадигми, в основі якої загалом традиційні сімейні цінності: любов, жертвність, вірність тощо.

Ключові слова: фентезійний роман, герменевтика індивіда, ціннісна парадигма.

Аннотация

З. ГОДУНОК. СОЗДАНИЕ НОВОЙ ПАРАДИГМЫ ЦЕННОСТЕЙ В «СУМЕРЕЧНОЙ САГЕ» С. МАЙЕР

В статье проведен анализ двух ценностных парадигм, реализованных в «Сумеречной саге» С. Майер. В ключе концепции герменевтики индивида автор толкует образ Беллы Свон (Каллен) как основного носителя жизнеутверждающей парадигмы, в основе которой находятся традиционные семейные ценности: любовь, жертвенность, верность и т.п.

Ключевые слова: фэнтезийный роман, герменевтика индивида, ценностная парадигма.

Summary

Z. HODUNOK. CREATION OF THE NEW VALUE PARAGIGM IN THE “TWILIGHT SAGA” BY S. MEYER

The article analyzes two value paradigms implemented in the “Twilight saga” by S. Meyer. The author interprets the image of Bella Swan (Cullen) as the main bearer of life-affirming paradigm, based on, in general, traditional family values: love, sacrifice, loyalty, etc. – due to concept of hermeneutics of individual.

Key words: fantasy novel, hermeneutics of individual, value paradigm.